

ДОСВІД ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЛАТВІЇ, ЛИТВІ, ЕСТОНІЇ EXPERIENCE OF DISTANCE LEARNING IN LATVIA, LITHUANIA, ESTONIA

У статті досліджується досвід дистанційного навчання в країнах Європейського Союзу, а саме Латвії, Литви та Естонії. Метою статті є аналіз стратегій дистанційного навчання в країнах ЄС, а саме Латвії, Литви, Естонії та визначення можливостей їх застосування в реаліях української освіти. Автори порівнюють та зазначають стратегії, інструменти та методи, які використовуються цими країнами для забезпечення якісної освіти під час перехідного періоду до технологій дистанційного навчання, сприяючи забезпеченню доступу до освіти всім категоріям населення. На основі аналізу літературних джерел було встановлено, що пандемія COVID-19 призвела до закриття величезної кількості закладів освіти по всьому світу, внаслідок чого більшість закладів освіти були змушені перейти на дистанційне навчання, що призвело до низки проблем, таких як нерівний доступ до технологій, недостатня підготовка педагогів та викладачів до дистанційного навчання та труднощі в організації ефективного взаємодії між здобувачами та викладачами. Методологія дослідження ґрунтується на аналітичному методі. Наукова новизна полягає в тому, що вперше досліджено впровадження та роль технологій дистанційного навчання в таких країнах ЄС, як Естонія, Литва та Латвія. Проаналізовано виклики, з якими зіткнулися ці країни у процесі впровадження дистанційної освіти, та зазначені певні рекомендації для подальшого розвитку цієї сфери. Особлива увага приділяється технологічним інноваціям, підтримці викладачів та здобувачів у цьому форматі навчання, а також адаптації програм до потреб сучасного світу. Результати проведеного дослідження дають можливість дійти висновку, що стаття є важливим доповненням у розумінні та удосконаленні системи дистанційної освіти в Україні, спираючись на приклади успішних стратегій трьох балтійських країн. А використання технологій дистанційного навчання в цих країнах, особливо Естонії, може бути взірцем для інших національних освітніх систем, хоча, звісно, важливо враховувати необхідність постійного вдосконалення і адаптації методів навчання до змінних умов та потреб сучасного освітнього процесу.

Ключові слова: дистанційне навчання, освітній процес, цифровізація, ІКТ, країни ЄС.

The article examines the experience of distance learning in the European Union, namely Latvia, Lithuania and Estonia. The purpose of the article is to analyze the strategies of distance learning in the EU countries, namely Latvia, Lithuania, and Estonia, and to determine the possibilities of their application in the realities of Ukrainian education. The authors compare and identify the strategies, tools and methods used by these countries to ensure quality education during the transition period to distance learning technologies, contributing to ensuring access to education for all categories of the population. Based on the analysis of literature, it was found that the COVID-19 pandemic has led to the closure of a huge number of educational institutions around the world, forcing most educational institutions to switch to distance learning, which has led to a number of problems, such as unequal access to technology, insufficient training of teachers and lecturers for distance learning, and difficulties in organizing effective interaction between students and teachers. The research methodology is based on the analytical method. The scientific novelty of the study is that for the first time the implementation and role of distance learning technologies in EU countries such as Estonia, Lithuania and Latvia are studied. The challenges faced by these countries in the process of introducing distance education are analyzed, and certain recommendations for further development of this area are indicated. Particular attention is paid to technological innovations, support for teachers and students in this learning format, and adaptation of programs to the needs of the modern world. The results of the study make it possible to conclude that the article is an important addition to understanding and improving the distance education system in Ukraine, based on examples of successful strategies of the three Baltic countries. And the use of distance learning technologies in these countries, especially Estonia, can be a model for other national educational systems, although, of course, it is important to take into account the need for continuous improvement and adaptation of teaching methods to the changing conditions and needs of the modern educational process.

Key words: distance learning, educational process, digitalization, ICT, EU countries.

УДК 378.633.018
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/66.50>

Зленко Н.М.,
канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри музикознавства
та культурології
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Смирнова І.М.,
докт. пед. наук, професор,
заступник директора з науково-
педагогічної роботи
Дунайського інституту Національного
університету «Одеська морська
академія»

Шалигіна Н.П.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Навчально-наукового центру іноземних
мов Національного університету
оборони України

Постановка питання в загальному вигляді.

Пандемія COVID-19 призвела до закриття величезної кількості закладів освіти по всьому світу. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, станом на січень 2023 року понад 1,5 мільярда здобувачів освіти (учнів та студентів) у 191 країні були позбавлені можливості відвідувати навчальні заклади через пандемію; це становить близько 80% усіх здобувачів освіти

у світі. Варто зазначити, закриття закладів освіти мало далекосяжні наслідки для освіти та розвитку, відтак призвело до переривання навчання, зниження якості освіти та посилення нерівності в освіті, адже здобувачі з бідних сімей, які не мали доступу до Інтернету або комп'ютерів, були більш схильні до відставання від навчання. Вчені виявили, що здобувачі, які були позбавлені можливості відвідувати заклади освіти через пандемію,

мали нижчий рівень знань і навичок, ніж ті, хто продовжував навчатися в аудиторному режимі. Вони також мали більш високий ризик випасти поза межі освітньої системи [6]. Уряди та освітні організації багатьох країн вжили заходів для пом'якшення наслідків закриття закладів освіти: були розроблені онлайн-курси та програми дистанційного навчання, щоб допомогти здобувачам освіти продовжувати навчання. Однак ці заходи не завжди були ефективними, і не всі отримували освіту належної якості. Після того, як пандемія COVID-19 почала стихати, деякі країни почали поступово відновлювати навчання в очному режимі, однак на сьогодні багато країн все ще борються з наслідками пандемії, і важко прогнозувати, коли освіта повністю відновиться.

Аналіз наукових досліджень. Розвиток технологій дистанційної освіти та інформаційно-комунікаційних технологій в Україні пов'язаний з іменами таких українських науковців, як В. Биков, О. Спірін, Л. Карташова, М. Жалдак, А. Гуржій, В. Кухаренко, О. Шульга, І. Макаренко, М. Пригодій, І. Войтович, А. Манако, Н. Морзе та ін. Аналіз зарубіжного досвіду дистанційної освіти можна знайти в працях М. Лещенко й О. Овчарук, В. Белан, О. Шпак, В. Белова.

Мета статті. Проаналізувати стратегії дистанційного навчання в країнах ЄС, а саме Латвії, Литви, Естонії; визначити можливості їх застосування в реаліях української освіти.

Основна частина дослідження. У робочих документах Європейської комісії здебільшого вживають термін віддалене навчання (*remote learning*) і позначають ним викладацьку та навчальну діяльність, за якої учасники освітнього процесу не перебувають фізично одночасно в одному місці, а використовують різні засоби для зв'язку та участі у процесі навчання. Дистанційне навчання (*distance learning*) – це термін, який вживався до широкого розповсюдження цифрових технологій у навчанні і первісно був пов'язаний із заочними навчальними програмами. Тож, дистанційне навчання використовується для позначення існуючих програм, а віддалене навчання використовується на позначення онлайн навчання в умовах COVID-19 [2]. Американський дослідник Майкл Мур описує концепцію дистанційної освіти як сукупність трьох компонентів: структури навчального процесу, діалогової взаємодії викладача і студента та автономності (самоменеджмент) студента. В такій системі взаємодії переважає одного з компонентів неминує веде до послаблення інших [7].

Українська нормативно-правова база здебільшого використовує термін «дистанційне навчання» і трактує його як індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається

в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Головною метою дистанційного навчання є надання здобувачам можливості отримати основні або додаткові якісні знання, набути вміння та навички відповідно до основної або додатковою навчальної програми (плану) без обов'язкових очних контактів з викладачем та перебування у закладі освіти [2]. Загалом, дистанційна освіта в Україні не відповідає вимогам, що ставляться до інформаційного суспільства і не забезпечує повноцінного входження України в міжнародний освітній простір. Щоб система дистанційного навчання зайняла гідне місце в системі освіти України, потрібно, передусім, створити глобальну комп'ютерну мережу освіти й науки, оскільки саме комп'ютер дає змогу отримувати навчальний матеріал, є водночас і бібліотекою, і центром довідкової інформації, і комунікативним центром, що робить його одним з учасників реалізації програми безперервної освіти в Україні [11].

Дослідження досвіду дистанційного навчання в інших країнах може допомогти українським закладам вищої освіти визначити, які стратегії є найбільш ефективними та придатними для їхніх умов. Розглянемо досвід Естонії з цього питання.

Зазначимо, що дистанційне навчання в Естонії має тривалу історію. У 1990-х роках уряд Естонії почав розробляти електронну освіту як спосіб забезпечити доступ до освіти для всіх громадян, незалежно від їхнього місця проживання. Сьогодні дистанційне навчання є важливою частиною естонської освіти, і воно доступне для всіх здобувачів, від дошкільнят до студентів університетів. В Естонії дистанційне навчання зазвичай називається «електронним навчанням, яке включає широкий спектр технологій, а саме веб-сайти, відеоконференції, онлайн-курси та електронну пошту. Естонія може похвалитися давніми традиціями високоякісної вищої освіти, адже перший університет був заснований у 1632 році, і таким чином, є одним із найстаріших університетів Північної Європи. Також Естонія, відома своєю довгою історією цифровізації та інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі навчання, мала досить хорошу основу для успішного швидкого переходу на дистанційне навчання. В Естонії цифровізація в освіті почалася ще в 1996 році, коли нова національна навчальна програма включала курс інформатики, а інформаційні технології стали постійною темою в навчальній програмі [3].

Наразі естонські університети пропонують понад 150 визнаних програм англійської мови на рівнях бакалавра, магістра та доктора філософії з міжнародно визнаними дипломами та

можливістю отримання стипендій. Коротші періоди навчання в Естонії також доступні на семестрових або літніх курсах. Естонські університети сприяли програмним і структурним змінам відповідно до загальноєвропейського Болонського процесу та створення загальноєвропейського простору вищої освіти. Місцеві університети також приділяють велику увагу інтернаціоналізації: щороку збільшувати кількість і якість дипломних програм, що викладаються англійською мовою; розробка нових освітніх програм, унікальних у всьому світі; участь у регулярних оцінках контролю якості та процесах акредитації; участь у міжнародному співробітництві та дослідницьких проектах; збільшення можливостей обміну в Європі, Азії та США.

За результатами програми міжнародного оцінювання здобувачів освіти PISA Естонія впевнено займає перше місце серед європейських країн та входить в першу десятку країн світу. Як процвітаюча та перспективна країна, Естонія відома в Європі своїми різноманітними електронними рішеннями: системою єдиного оподаткування, загальнонаціональним електронним голосуванням, а також інноваційним і відкритим підходом до нових технологій. Як і соціальна система загалом, так і безпосередньо сфера освіти в країні є електронними. Так, наприклад, Університетський центр прикладних досліджень соціальних наук (RAKE) провів два дослідження впливу пандемії в 2020/2021 роках на якість та результати навчання студентів. Результати дослідження виявили, що серед естонських студентів зменшилася кількість відрахувань, зріс рівень успішності, а також збільшилася частка випускників у загальній кількості студентів. За словами проректора з освіти Тартуського університету Ауне Валгу, одне з пояснень полягає в тому, що до університету прийшли студенти з кращою здатністю до самостійного навчання, які менше постраждали через дистанційне навчання в середній школі. «Більша частина студентів, які приходять до університету, звикли працювати більш самостійно, порівняно з попередніми випускниками», – каже проректор з навчальної роботи. Для інтеграції в освіту високоякісного контенту в вищезазначеному університеті використовується платформа онлайн-навчання Coursera.

Відмітимо, що в ході дослідження [8], проведеного естонськими науковцями з використанням теорії соціальної присутності (SPT) для розуміння можливого впливу відеокамер на дистанційне синхронне онлайн-навчання, було вивчено значення роботи камери під час лекції [10]. При ввімкненій камері під час конференції студенти відчувають більший рівень довіри та взаєморозуміння завдяки вербальним і невербальним сигналам. Використання відеокамер у синхронному дистанційному навчанні створює близькість

і безпосередність, наближеність до соціальної присутності вчителя та учня, що спонукає до діалогу. Натомість, проведення онлайн-лекції без камери посилює психологічні бар'єри, створює відчуття занепокоєння, значно знижує концентрацію та увагу до вивчаємого матеріалу. Дослідження доводить, що студенти сприймають відеокамеру як інструмент для співпраці, а також для самодисципліни та самоконтролю. Студенти пов'язують використання відеокамер із якістю навчання, здатністю взаємодіяти та бути частиною процесу. Вони відчувають меншу зацікавленість брати участь, коли камери вимкнено. Це призводить до ослаблення взаємодії студент-викладач, що досягається за допомогою більшої соціальної присутності. Важливо бачити один одного, щоб зміцнити мотивацію студентів, почуття приналежності та спільноти на курсах для студентів першого курсу, які все ще формують навчальні звички та взаємодію.

На відміну від Естонії в Литовській Республіці попередня підготовка з ІКТ для викладання значно нижча та недостатня для забезпечення ефективного цифрового дистанційного навчання. Оскільки навчальні цифрові технології характеризуються швидкими темпами змін, викладачам вкрай необхідно мати можливість вдосконалювати свої педагогічні навички. У Литві про такий запит повідомили 69% педагогів. Цей показник став дещо вищим, ніж в інших країнах Європи. Також в країні стикнулись з недостатньою кількістю та недосконалістю цифрових технологій для організації освітнього процесу [7]. Саме ці фактори стали основними у визначенні темпів впровадження та розвитку дистанційного навчання в Литві. Основна увага була зосереджена не на змісті та адаптивності відповідного контенту, а на забезпеченні можливості доступу до нього учасниками освітнього процесу. Результатом вирішення проблем з забезпеченням продовження навчання під час пандемії стало значне прискорення розвитку ІКТ навичок викладачів. Університети Литви розпочали швидке впровадження спеціальних інструментів для підвищення якості дистанційного навчання [11].

На сьогодні вже можна з впевненістю констатувати, що дистанційне навчання має очевидні переваги. Ключовими студенти відзначають зручність навчання, ефективніший розподіл часу та кращі можливості поєднувати навчання з роботою й особистими потребами. Задоволеність від навчання пов'язана з комфортом домашнього середовища, зменшенням стресу та покращенням досягнень. Варто зазначити, що перехід до дистанційної освіти відкрив нові можливості для вдосконалення загальної та дидактичної здібностей, підвищення технічної грамотності. Разом з тим відмічається негативний вплив дистанційного формату лекцій на студентів. Виявлено, що студенти, проводячи статично багато часу перед

екранами комп'ютерів, відчувають погіршення фізичного та психічного здоров'я [10]. Дистанційна форма навчання обмежує студентів в можливості реалізувати свої соціальні потреби в живому спілкуванні та спільному активному проведенні часу. Це зменшує залучення до освітнього процесу, що значно знижує якість навчання: знання погіршуються, знижується мотивація, з'являється апатія. Для досягнення більш високої ефективності навчання важливо приділяти увагу оптимізації змісту навчання, кращій візуалізації лекцій, узгодженості теорії та практики, зміцненню комунікативних навичок, необхідно активно залучати студентів до навчального процесу. Другим важливим аспектом являється вдосконалення планування та організація процесу дистанційного навчання. Це може включати перегляд навчального плану, вдосконалення дизайну лекції, підвищення компетентності професорсько-викладацького складу, забезпечення різноманітних методів і видів діяльності в ході навчання.

Стрімкі обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19, також відомою як пандемія коронавірусу, змінили принципи очного навчання і в Латвії. Вчені зазначали. Що дистанційне навчання є складним для студентів і ускладнює викладачам здатність відстежувати та оцінювати прогрес студента [6]. Особливо дистанційне навчання є більш складним для технічної освіти, де практичні курси відіграють значну роль у освітньому процесі. Так у листопаді 2020 року були внесені зміни до Закону Латвії «Про освіту», де статтю 1 було доповнено визначенням «дистанційне навчання – це частина очного освітнього процесу, в якому здобувачі навчаються, в тому числі із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, без фізичної присутності в приміщенні інформаційно-комунікаційних технологій, не перебуваючи фізично в одному приміщенні або місці з викладачем; також у статті 1 визначено, що таке дистанційне навчання: – «форма здобуття освіти, за якою здобувач освіти самостійно опановує зміст навчальних програм, що реалізуються в закладі освіти, із застосуванням спеціально розроблених засобів навчання» [6]. З 27 березня 2020 року по 3 квітня 2020 року Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība (LIZDA) провела електронне опитування щодо забезпечення дистанційної освіти в умовах надзвичайної ситуації [12].

В опитуванні брали участь вчителі загальноосвітніх (крім дошкільних), професійно-технічних навчальних закладів та викладачі закладів вищої освіти. В процесі опитування було встановлено, що найважливішими факторами, що впливають на дистанційну освіту є технічне обладнання та цифрові навички, організація освітнього процесу, забезпечення співпраці зі здобувачами та колегами, повага до прав викладачів.

Для дослідження було важливо визначити, якої додаткової підтримки в першу чергу потребують педагоги, щоб мати змогу забезпечити якісний процес дистанційного навчання у виняткових обставинах, визначених урядом. Загалом в опитуванні взяли участь 5003 респонденти, з них [12]: 1214 вчителів початкової школи або 24,3%; 1923 вчителі загальної початкової освіти або 38,4%; 1404 вчителі загальної середньої освіти або 28,1%; 256 викладачів професійно-технічної освіти або 5,1%; 206 викладачів ЗВО або 4,1%.

Основними пропозиціями, що відповідають результатам дослідження та впливають з найбільш часто згадуваних педагогами щодо першочергової додаткової підтримки, необхідної для якісного викладання, було зазначено наступне [12]:

1. Забезпечити викладачів робочими місцями з ноутбуками, пристосованими для освітнього процесу комп'ютерами з необхідним програмним забезпеченням, веб-камерами, мікрофонами, навушниками.

2. Педагоги повинні бути забезпечені заходами з розвитку цифрових навичок латиською мовою для відеоконференції, онлайн-уроків, технічними знаннями і навичками та методичною підтримкою з питань дистанційного навчання розробки необхідних матеріалів.

4. Педагогам необхідно забезпечити консультації та підтримку з боку фахівців з інформаційних технологій, цифрових інструментів, платформ та ремонту обладнання.

5. Педагогів та здобувачів варто забезпечити високим та постійним інтернет-зв'язком з постійною швидкістю передачі даних.

7. Структуровані навчальні та методичні матеріали, які можуть редагуватися відповідно до навчальних потреб, повинні бути зібрані на одному сайті та бути доступні для педагогів.

8. Педагоги потребують методичної підтримки, настанов, прикладів належної практики щодо якості освіти та ефективного зворотного зв'язку зі здобувачами.

LIZDA надіслала листа до Міністерства освіти і науки (MOH) із закликом з проханням розглянути найважливіші пропозиції та знайти спосіб їх реалізації, щоб забезпечити кращу якість процесу дистанційного навчання. LIZDA звертає увагу місцевої влади на необхідність додаткової підтримки в закладі освіти та встановлення обмеження робочого часу педагогів. Показово, що вчителі, викладачі та педагоги в опитуванні наголошують на дуже великому навантаженні при роботі з комп'ютером, тому LIZDA закликає муніципалітети визначити відповідність робочих місць вимогам Закону про охорону праці.

Висновки. Як показують результати дослідження, досвід дистанційного навчання в країнах ЄС неоднозначний, а саме дистанційне навчання

багатогранне. Здобутки країн Естонії, Литви та Латвії у сфері дистанційної освіти відображають важливі принципи, такі як інноваційність, адаптивність та уважне ставлення до потреб здобувачів. Особливу увагу слід звернути на підтримку педагогів та викладачів у використанні технологій, а також на створення структурованих та ефективних онлайн-ресурсів для навчання. Встановлено, що незважаючи на те, що дистанційне навчання створює можливості для здобувачів освіти, воно також створює ризики, про які слід пам'ятати, плануючи та проводячи навчання на відстані. Ще більш складним є знання про те, що деякі аспекти дистанційного навчання одночасно відповідають як можливостям, так і ризикам, наприклад, комп'ютери та Інтернет роблять інформацію доступною та покращують якість роботи, однак вони пов'язані з ризиками надмірного використання ІКТ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Building a Taxonomy for Digital Learning. URL: <https://www.qaa.ac.uk/newsevents/news/qaa-publishes-building-a-taxonomy-for-digital-learning>
2. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ МОН від 25.04.2013 р. № 466 (редакція від 21.08.2015 р.). Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>.
3. Talai E.; Norouz O. Digitaalse lõhe» ümbermõtestamine algkooliõpilaste seas tehnoloogia küllastunud kättesaadavuse ajastul. *Int. Electron.* 2019. 12, 27–35.
4. Saikil A. Kaugõpe: määratlused, põlvkonnad, põhimõisted ja tulevased suunad. *Int. J. Contemp. Educ. Res.* 2018. 5. 2–17. URL: www.ijcer.net.
5. Sibra F.; Abella M.; Teixeira A.; Ayres L. Learning in turbulent times: parents' views on emergency distance learning and training. *Sustainability* 2022. 14. 301 p.
6. Latvian Trade Union of Educators and Researchers. Results of the research "On Problems and Solutions in Ensuring a Distance Education Process in the Conditions of a State Emergency". 2020. URL: https://www.lizda.lv/wp-content/uploads/2020/05/PEDA-GOGU-_MACIBSPEKUPETIJUMS_PADOME_2020_aprilis.pdf
7. Lamanauskas V., Makarskaitė-Petkevičienė R. Distance Lectures in University Studies: Advantages, Disadvantages, Improvement. *Electronics and sciencea*.2020. 3(4)
8. Covid_experiences_of_distance_education_in_heis_the_case_of_vilnius_university_in_lithuania. URL: https://www.researchgate.net/publication/369573635_POST-
9. Lamanauskas V, Šlekienė V, Ragulienė L. Lithuanian students' experiences with technology: some important issues. 2022. 7(1). 221 p.
10. Sedereviciute-Paciauskiene Ž.; Valantinaite I.; Asakaviciute V. Should I Turn On My Video Camera? The Students' Perceptions of the Use of Video Cameras in Synchronous Distant Learning. *Electronics*. 2022. 11, 813. <https://doi.org/10.3390/electronics11050813>
11. Самойленко Н., Калюжка Н. Дистанційне навчання: проблеми та переваги. 2022. URL: https://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B9%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%B6%D0%BA%D0%B0.pdf.
12. Pāvels Jurs. Pedagogical Challenges of Distance Learning in the Context of COVID-19 – Latvia's Experience. *World Journal on Educational Technology Current Issues*. 2021. 13(4):947-955 DOI: 10.18844/wjet.v13i4.6278.